

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Dramatik i udvalg

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: "Dramatik i udvalg", i Heiberg, Johan Ludvig: *Dramatik i udvalg*, udg. af Jens Kr. Andersen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 2000, s. 596. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur:
<https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibergjl04val-shoot-idm140721241964672.pdf>
(tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Dramatik i udvalg

Aprilsnarrene

155

Aprilsnar(rene): person, der bliver narret april, dvs. efter gl. skik narret el. gjort til grin den 1. april. - *Intrigue(n)*: list, rænke, underfundigt spil i bedragerisk hensigt el. forvekslingsspillet i episk el. dramatisk litteraturs handlingsgang. - *Vaudeville*: om genren og Heibergs forhold til den, se efterskriften, s. 526f. og s. 539-41. - *Opført første Gang (...) 1826*: Johanne Luise Heiberg beretter i sine erindringer (*Et Liv ...*, 4. udg. ved A. Friis 1944, I, s. 46f.) om den formidable succes, premieren blev, for stykket såvel som for hende personlig, hvem 597 Heiberg havde udset til Trine Rars rolle (jf. efterskriften s. 543f.).

157

Pige-Institut: pigeskole; skole- og opdragelsesvæsenet var genstand for livlig offentlig debat i årene omkring *Aprilsnarrenes* udgivelse og opførelse; Heibergs egen bemærkning hertil, netop affødt af vaudevillen, er citeret i efterskriften, s. 542f.; Rahbek identificerer i sine erindringer vaudevillens pigeskole som Madam Lindes (Borup, *Breve og Aktstykker ... V*, 1950, s. 53). - *Constance*: betyder på fransk: trofast bestandighed, alm. kvindenavn på vaudevillens tid, om end med en duft af provinsielt herregårdsmiljø (G. Søndergaard i *Nordica* 15, 1998, s. 260f., med henvisning). - *Zierlich*: betyder på tysk: net, pæn, fin, elegant, pyntelig (indtil det lapsede). - *Trine, Hans (Mortensen)*: navnene på det unge par er taget fra Poul Martin Møllers dialogdigt »Hans og Trine« fra digtcyklen »Scener i Rosenborg Have« (skr. ca. 1821, »Hans og Trine« tr. 1825); »Hans og Trine« var blevet fremført ved en forestilling på Hofteatret febr. 1826 med C. N. Rosenkilde (1786-1861) og den da 13-årige Johanne Luise Pätges som rollehavende, ved hvilken lejlighed Heiberg fik blik for sidstnævntes (dramatiske og erotiske) potentialer (jf. efterskriften s. 543f.); til denne fremførelse henvises der direkte i *Aprilsnarrene*, sc. 23 (her s. 231.). - *svensk Dandsemester*: danselærerens nationalitet styrker allusionen til C. M. Bellman (1740-95) i forbindelse med hans danseinstruktion (se n.t.s. 200); som model udpegede man i samtiden en ved teatret ansat, svensktalende figurant (underordnet danser) ved navn Villeneuve. - *Avanturier*: (fransk) eventyrer, plattenslager. - *Vinke*: ørefigen, lussing. - *Fugtel*: tidl. militær straf bestående af slag på ryggen med det flade af en klinge. - *Kjeldersvend*: person, der passer vin- og viktualiekældre i større husholdninger.

158

Kabinet: værelse. - *Skrivertøi*: skriveredskaber. - *Kaffetøi*: kaffeservice.

159

Herud: ud (bort fra scenen). - *de Fremmede*: gæsterne. - *ude*: forbi.

160

Geburtsdag: fødselsdag. - *liderlige*: væmmelige, vanartede. - *spidse sin Næse paa*: sætte næsen op efter, forvente. - *engagere*: engagerer, byder op til dans. - *Raisonnement*: »snak«. - *impertinenteste*: frækkeste.

161

at jeg jo: uden at jeg. - *taget (...) i Kost*: optaget som kost(skole)elev. - *vist*: givetvis. - *overalt*: overhovedet, i det hele taget.

162

Ny Melodie. O flye for Amors Snare: melodien, der er komponeret til sangen her af Heibergs gode bekendte musikeren og sangpædagogen C. J. Borchorst (1800-44), findes i Erik Bøgh (red.), *Den danske Vaudeville* 1919, II, s. 13.

163

Jomfrue: ugift kvinde af borgerstand. - *vist*: bestemt. - *Trøie Duus*: (af 598 fr.: trois et deux, udtryk fra terningspil) lykkekæf. - *Sorø (...) ogsaa Poeter derude*: af Heibergs senere modstandere blandt de danske digtere (se efterskriften s. 529) fik C. Hauch først efter vaudevillens udgivelse sin ansættelse ved Sorø Akademi; dette hib kan derfor kun gælde enten Chr. Wilster eller B. S. Ingemann (begge ansat 1822); den sidste havde været den gennemgående skydeskive for Heibergs spot i dennes *Julespøg og Nytaarsløier* (jf. noterne hertil og efterskriftens afsnit 2).

164

Flora(s): romersk blomstergudinde. - *Tribut*: (skyldigt) offer, hyldest. - *tilforladelig*: bestemt, sandelig. - *Skjælmsmester*: spøgefugl. - *Muse*: i gr. mytologi gudinde for en kunst el. en videnskab, her i funktion af personlig inspirator. - *vist*: bestemt. - *Mimosa*: (lat.) mimose, gul tropeplante, hvis blade lukker sig sammen ved berøring, symbol på følsomhed.

165

Gartner Ørgaard paa Kalkbrænderiesveien: led i vaudevillens kbh.ske lokalkolorit og altså et realistisk træk; K. var på vaudevillens tid den eneste større sidevej til Østerbro og rig på handelsgartnerier.

167

Tøi: »snak«.

168

Mel. Ich kenn' (...) Der er i Himlen: den ganske enkle, men yderst sangbare, tilsyneladende anonyme ty. folkelige melodi, arrangeret til vaudevillen af O. Zinck (1746-1832), findes i Erik Bøgh (red.): *Den danske Vaudeville 1919*, II, s. 14.

171

raisonnere: »snakke med om«. - *flittig*: hjerteligt. - *Skjæppe*: ca. 2 liter. - *udmærket Artighed*: storartet opmærksomhed.

172

losse: tømme. - *Adjøs*: farvel. - *Rigsdaler*: 96 skilling, i 1990'er-købekraft 10-15 kr. R. konverteredes i 1876 til 2 kr. - *Skilling*: se foreg. n.

173

Mark: 16 skilling = 1/6 rigsdaler, se foreg. noter. - *Naar Nøden (...) Hjelpen nærmest*: gl. dansk ordsprog (E. Mau: *Dansk Ordsprogsskat* (1879) 2721). - *Present*: gave.

174

med Støvler paa Benene: når frøkenen optræder i støvler så sent på året som i april og oven i købet som fødselsdagsgratulant, viser det hendes dårlige manerer el. i hvert tilfælde usikre stilsans. - *opstænket*: tilstænket. - *Philippine*: navn på en slags væddemål, som består i, at to personer, når der findes en nød med to kerner i, spiser hver sin og aftaler en tidsfrist, til hvilken det gælder om at komme den anden i forkøbet med at sige »filippine« til ham og dermed vinde en lille gave. - *ret meget*: virkelig meget.

176

Philipinen: filipinegaven, se næstforeg. n. - *Tobak*: snustobak, som snuses op i næsen og fremkalder nysen; på vaudevillens tid var det ikke (længere) passende for damer at snuse tobak. - *Befaler*: ønsker 599 (ved tilbud). - *Priis*: den mængde tobak, man snuser ad gangen, se n.t.s. 176. - *Gud velsigne Dem!*: prosit!

178

botfelske Roer: lang, gul roesort (fra Bortfeld i Braunschweig), alm. anvendt i tidens (jævnere) madlavning.

179

Mel. af Lulu (...) styrte sammen: melodien, der altså stammer fra F. Kuhlaus opera Lulu, der netop havde haft premiere på Det Kgl. Teater (okt. 1824), findes i Erik Bøgh (red.), *Den danske Vaudeville 1919*, II, s. 15 (med tempobetegnelsen molto vivace, meget livligt og styrkebetegnelsen fortissimo, meget kraftigt). - *Gammelmynt*: Gammel Mønt. - *Gammelmynt (...) Østervold (...) Hestemøllestræde (...) Christianshavn (...) Langebro (...) Kastellet (...) Nørrefælled (...) Grønnegade (...) Peder Madsens Gang*: denne konstellation af kbh.ske lokaliteter (overvejende gadenavne) betegner en kraftig styrkelse af vaudevillens lokalkolorit; frk. Trumfmeiers rute er karakteriseret ved, at hun netop sjældent tager den korteste vej, men tilsyneladende planløst efter hinanden opsøger adresser i det dengang indre Kbh. (»inden for voldene«) og i yderdistrikterne. - *Langebro*: den ene af to broer, der forbandt Kbh. med Christianshavn; den lå i linje med byens vold mod sydvest, dvs. i forlængelse af den nuv. Langebrogade. I dag er den flyttet yderligere mod sydvest og forbinder Kbh. med Amager. - *Peder [el. Peer] Madsens Gang*: en nu forsvundet gyde i Kbh.; med samme beliggenhed som den nuv. Ny Østergade, lukket med port mod Østergade og åben mod Grønnegade; gaden var berygtet for prostitution og tvivlsom småhandel.

180

Peer Gantes Vei: en omvej (opr. dialektudtryk). - *Cours*: vej, »fart«. - *fornummet*: erfaret, kommet under vejrs med. - *Cancellieraad*: hæderstitel med (ret lav) rang (6. el. 7. klasse). - *Gothersgaden*: kbh.sk gade ml. Nørreport og Kgs. Nytorv. - *Madam*: gift kvinde af borgerstanden.

181

til Præsten: til konfirmationsforberedelse. - *hvad*: hvor. - *Christianshavn (...) her i Byen (...) vi selv*: C. lå uden for voldene. - *af visse Grunde (...) gjætte*: selvfølgelig fordi pigen venter barn. - *er i de allersletteste Omstændigheder*: har den dårligst tænkelige økonomi. - *anbragt*: bortgiftet. - *saa bekjendt som Strikstrømper*: (sjældent) talemåde: »så kendt som noget«. - *Strikstrømper*: strømper hørte i datiden til de intimere klædningsstykker, der kun nødigt omtaltes i pænere selskab. - *Urtekræmmer*: købmand. - *Spekhøker*: slagter. - *Vor Frelses Kirke*: på Christianshavn i Kbh., opført omkr. 1690.

182

Puddersukker: anvendtes som sødemiddel i fx te og kaffe.

183

Qvartcordium: firstemmig mandssang, på vaudevillens udgivelsestidspunkt 600 en nyhed i kbh.sk musikliv. - *Mel. (...) Skolen fik*: melodien, komponeret af H. E. Krøyer til Chr. Wilsters *Studentervise* (»De første Prygl, vi i Skolen fik,/Det var for verbum amare«, skr. 1819), findes i Erik Bøgh (red.), *Den danske Vaudeville* 1919, II, s. 16f., »en meget majestætisk og pompøs Fanfare for Trompet og Pauker, der vilde passe fortræffeligt som Æressignal for en værdig Dronning i den store Opera.« (Krogh, s. 39). - *Den Dag vi hilse med festligst Lov*: fødselsdagskvadet til fru Bittermandel synes tydeligvis digtet i efterligning af Oehlschlägers samtidige lejlighedslyrik. - *Lov*: pris. - *Ceder og Sandel*: (kostbare) orientalske træsorter.

184

efter de bedste Mønstere: se n.t.s. 183. - *Quarktorkium*: komisk forvanskning af: *Qvartcordium* (se n.t.s. 183), komisk fordi Quark på tysk betyder: skidt; som barber tilhører Fugtel et fag, hvis udøvere på denne tid hyppigt var indvandrede tyskere. - *Ja rigtig! (...) nieste Smag*: Simons ty. oprindelse skinner igennem ved hans fonetiske forskydninger, hel- og halvty. ord samt den gentagne germanisme »sin Excellenz«. - *Geheimerath*: (ty.:) geheimeråd, (høj) embedstitel.

185

Wassermann: (ty.:) vandmand. - *Anker(e)*: ca. 40 liter. - *Medoc*: rød bordeauxvin fra det sydvestfranske M.-distrikt. - *Fesperkost*: vesperkost, tidligt, jævnt aftensmåltid - *Souper*: senere, fint og let aftensmåltid. - *Bouillon*: kraftig kødsuppe.

186

Gu bevas! (...) många Barn: (sv.:) Gud bevares! Det var frygtelig mange børn. - *Smørrebrød*: brødskiver med smør (men ikke nødvendigvis pålæg). - *Hindbær-Ædike*: saftvand af hindbær med overhældt eddike, anvendt som læskedrik.

187

attraaede: (for)ønskede. - *Kjole*: se n.t.s. 67. - *Conditor Papageno*: det ital. navn P. tyder på, at den omtalte person skal sættes i forbindelse med de såkaldte »schweizerkonditorer«, der på vaudevillens tid var relativt nyetablerede i Kbh.; navnet er dog mest kendt fra fuglefængerens i Mozarts opera *Die Zauberflöte (Tryllefløjten)*, der havde premiere på Det Kgl. Teater jan. 1826; se n.t.s. 198.

188

Mel. af Di (...) tante pene: yndet bravourarie af Rossinis syngestykke *Tancredo*, der havde premiere på Det Kgl. Teater okt. 1820; den ital. førstelinje betyder: så megen hjertekval, så store pinsler. - *Vaagekone(n)*: natsygeplejerske. - *almindelig Hospital*: Almindeligt Hospital, opført i 1760'erne og senere udvidet, lå i Amaliegade i Kbh. og optog især patienter med epidemiske sygdomme og kønssygdomme. - *Gid du var min*: rettelig: »Da du var min«, yndet selskabssang i tidens sentimentale stil, melodien af R. Bay (se n.t.s. 127), teksten findes gengivet hos Clausen, s. 70f. - *det Smilendes Haab*: rettelig: »Smilende 601 Haab! Du elskte Barn, som svæver«, også denne vise er i tidens sentimentale smag, med melodi af R. Bay og med tekst optrykt hos Clausen (s. 71). - *Luk op for den lille Person*: der sigtes til den populære selskabssang »Tilgiv, ærværdige Hr. Eremit/Om jeg forstyrrer din Ro«, der har omkvædet: »Luk op! for den lille Pedro!«; melodien hertil er blevet tilskrevet Hanna Irgens (1792-1853), teksten optrykt hos Clausen (s. 72f.).

189

Studiosusser Chirurgiæ: («latin») kirurgstuderende, dvs. barbersvende (da kirurgien henhørte under barberfaget). - *staae sig*: holde stand, klare sig. - *fix*: flink, dygtig rask. - *gjøres behov*: (sv.:) blive nødvendigt. - *Coiffure*: (fr.) frisure. - *Ole Colonne*: forvanskning af: eau de Cologne (fr.): kølnervand, let parfume.

191

Udmærket godt med Kryds: udmærket godt, forkortet: ug, var den højeste karakter på den i datidens skole anvendte (ørstedske) karakterskala, hvorpå et k. betegner en forhøjelse.

192

mycke bra i: (sv.) meget god (dygtig) til. - *intrigant*: listig, rænkefuld. - *practicerer*: lister. - *Statssager*: politiske anliggender. - *Borsdorffer-Æbler*: Æ. af den særlig fine sort B. (efter oprindelsesstedet Portsdorff i Schlesien). - *Kommers*: »fjas« eller blot: forbindelse.

193

de snavs Penge: den smule p., den sølle skilling. - *Prøve paa Trines Fremgang i sine Videnskaber*: Oehenschläger påpegede selv (i en anmeldelse i *Prometheus* I, 1832, se F. L. Liebenberg: *Bidrag til den oehenschlägerske Literaturs Historie* II, 1868, s. 144), at den flg. situation mindede »vel meget« om en tilsvarende scene (nemlig IV, se Oehenschläger, *Poetiske Skrifter* XIV, udg. af F. L. Liebenberg, 1859, s. 324-29) i hans egen komedie *Robinson i England* (udg. 1819, opf. 1823); ligheden er unægtelig slående. - *Videnskaber*: kundskaber.

194

hollandske Østers: Holland var kendt for østersfiskeri og -eksport. - *fortalte sig*: talte galt (af vanvare). - *London (...) Over fire Tusinde*: Londons befolkningstal var i begyndelsen af det 19. årh. godt 864.000. - *Kjøbenhavn og Christianshavn tilsammen*: se n.t.s. 181.

195

Mennesket har Pligter (...) imod sig selv: fra N. E. Balles *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion, indrettet til Brug i de danske Skoler* fra 1791, kap. VI B: »Om Pligterne imod os selv« (1791, s. 60-66). - *Hallagers Læsebog*: Morten Hallager (1740- 1803) var en kendt da. skolemand og populær forfatter, hvis kundskaber og smag dog ikke stod mål med hans flid og virkelyst (i oplysningstidens ånd); blandt hans talrige og meget benyttede skolebøger findes to fr. læsebøger, hvoraf den ene, der længe gik under navnet »Hallagers Læsebog« bar titlen *ABC instructif pour apprendre aux enfans les éléments de la langue française*, udkom 1797 og oplevede sit 7. oplag 1824. - »*Laissez la vanité*«: (fr.:) Undgå (= lad ... fare) forfængelighed(en).

196

»*Donnez (...) en Mark*: denne sætning oversætter Trine (potentielt) korrekt, omend »marque« i sammenhængen med »vanité« nok snarere har betydningen: hæderstegn, udmærkelse. - *Marchez vous (...)* *Oui comça*: den fr. samtaleøvelse føres af begge parter på et fejlfuldt fransk; meningen ser ud til at være flg.: Frøkenen: »Går du sommetider ud og spadserer udenfor? Frisk mod, lille frøken!« Trine: »Ja, vist.« Frøkenen: »Hvor gammel er du?« Trine: »Ja, vist.« Frøkenen: »Det er snart sommer. Vil du tage med skolen i Dyrehaven?« Trine: »Ja, vist.«

197

ofantlig vakker (...) *Fransyskan*: (sv.) umådelig smuk fransk udtale. - *Wann sollen (...) Jahr*: (ty.:) Zierlich: »Hvornår skal De konfirmeres?« Trine: »60 år [ental!]; Trine forveksler altså sechzehn (16) med sechzig (60). - *Fremmede*: udlændinge. - *Regula de Tri*: (af lat.: regula proportionum de tribus, regel om proportioner ud fra tre) den regneregul, der gør det muligt at bestemme den fjerde (ubekendte) størrelse i en proportion, når man kender de tre øvrige.

198

Parquet(-Billet): parket, se n.t.s. 17. - *Moerskabs-Theatret paa Vesterbro*: det beskedne, men i samtiden meget populære underholdningsteater, der åbnedes 1817; repertoiret bestod mest af pantominer, fremført af skuespillerfamilierne Price og Casorti (se n.t.s. 20); teatret spillede hele året, altså også om sommeren (»i Kirsebærtiden«). - *vidtløftigt*: kompliceret. - *In diesen heiligen Hallen*: (ty.: i disse hellige haller), tempelpræsten Sarastros arie fra Mozarts opera *Die Zauberflöte* (se n.t.s. 187), der adskiller sig fra de fleste andre Mozartoperaer ved at have tysk libretto; det er en af operalitteraturens dybest liggende basarier, »sangprædagogen« her vil lade den 12-årige pige optræde med! - *præluderer*: indleder med et forspil.

199

Mel. An (...) Frühlingsmorgen: der sigtes til et digt af Goethe, hvis rette titel (førstelinje) imidlertid er: »An dem reinsten Frühlingsmorgen« (På den reneste forårmorgen), musikken er af D. Cimarosa (1749-1801), idet sangen (som Goethe senere spaltede i to: »Die Spröde« + »Die Bekehrte«) indgår som arie i C.s opera *Impressario in angustie (Impressario i knibe)*, som Goethe hjembragte fra sin rejse til Italien (1786-88) og oversatte under titlen *Die theatralischen Abenteur (De teatraliske eventyr, 1797)*; musikken findes i Erik Bøgh (red.), *Den danske Vaudeville II*, 1919, s. 17. - *Roulade*: virtuosmæssigt toneløb i sang, koloratur; den krævende ital. vokalmusik var højeste mode bl. samtidens musikdilettanter i Kbh. - *den lette Fidelberger*: »Le fidèle 603 berger« (fr.: den tro hyrde), et yndet sangnummer (for Trine »let« i forhold til »In diesen heiligen Hallen«), en repræsentant blandt mange for de foregående århundreders hyrdedigtning (se n.t.s. 103), der mellem sine litt. forudsætninger tæller et indflydelsesrigt drama af G. B. Guarini, hvis titel netop er *Il pastor fido* (ital.: den tro hyrde, 1590). - *Fidèle berger*: se foreg. n.

200

Violin op af Lommen: det drejer sig om en såk. stokfiol, en meget lille violin, som danselærere kunne føre med sig under kjolen. - *enrhumerat*: (fr.-sv.) forkølet. - *låta see sine Progresser*: (sv.) vise sine fremskridt. - *Allons, à votre place*: (fr.) lad os begynde, på plads! - *Pas de deux*: (fr.) dans for to. - *Gyldenasparges, Silverkartoffel*: Heiberg spøger med de i mange tilfælde kunstige svenske adelsnavne. - *Attendez*: (fr.) giv agt. - *figurera*: (sv.) figurere, optræde som medagerende. - *Ensemblen*: helheden. - *Eh bien, commencez*: (fr.) godt, begynd. - *figurerer*: optræder (som instruktør i dans). - *Mel. af Cendrillon (...) richesse*: C. (*Askepot*) er en opera af N. Isouard (1775-1818), der okt. 1812 havde premiere på Det Kgl. Teater med kolossal succes; den fr. titel betyder: hvad skal rigdom være godt for. - *En avant deux, en arrière*: (fr.) to skridt frem, og så tilbage. - *En avant deux (...) Pirouette*: Tennemanns koreografiske instruktion af Trine synes at have et forlæg i C. M. Bellman, *Fredmans Epistlar* (1790), nr. 69, hvori »Dansmästarn Mollberg« (*Fredmans Epistler*, udg. af G. Hillbom & J. Massengale, 1990, s. 223) på burlesk vis eksercerer Ulla Winblad, og hvis melodi ligeledes er af fr. oprindelse; musikken findes i Erik Bøgh (red.), *Den danske Vaudeville II*, 1919, s. 18f. - *Uttilbeens*: (sv.) fødderne udad, ballettens første position. - *Hufvud rak!*: (sv.) hovedet lige (op), i Fredmans Epistel nr. 69 (se foreg. n.) forekommer i 2. strofe instruksen »Rak i lifvet, rak Ulrika!« (den i foreg. n. anf. udg., s. 224). - *légère*: (fr.) let. - *Queue de chat*: (fr.: kattehale) en dansefigur. - *Animeer sin Mouvemang*: (sv.-fr.) Gør hendes (dvs.: din) bevægelse livligere. - *Talang*: (sv.) talent. - *vist*: sandelig.

201

tusen: (sv. afholdsed) Fanden. - *Vred (...) i Kabusen*: (sv.) gal ... i hovedet. - *Avec grâce*: (fr.) med ynde. - *ça ça*: (fr.) sådan, ja. - *Pirouette*: hurtig omdrejning på tåspidsen. - *satisfaite*: (fr.) tilfreds. - *flatteret derøver*: (sv.) smigret over det.

202

Erkjendtlighed: taknemmelighed el. belønning.

204

Sølvgadens Kaserne: på vaudevillens tid var seks infanteriregimenter fast garnisoneret i Kbh.; S.K. lå på hjørnet af Østervold og Sølvgade. - *Industrien*: magasin for husflids- og håndarbejdsartikler, foranstaltet af Selskabet for indenlandsk Kunstflid; der eksisterede på vaudevillens 604 tid to udstillings- og udsalgssteder herfor i Kbh.; ét i Vingårdsstræde og ét i Admiralgade.

206

holde her: holde for.

207

Mel. af Figaros (...) zefiretto: Mozarts opera *Le nozze di Figaro (Figaros bryllup)* havde premiere på Det Kgl. Teater jan. 1821; den anførte duet, »Som den søde Zefyr [dvs. vestenvind]« synges i akt III, hvor grevinden dikterer Susanna et brev, hvis poetiske fraser denne skrivende gentager, og som skal lokke greven i en fælde (så at han ved det berammede stævnemøde i haven træffer grevinden i stedet for, som forventet, S.); melodien findes i Erik Bøgh (red.), *Den danske Vaudeville II*, 1919, s. 20f.

210

Syepose: tøjpose til opbevaring af sytøj.

212

Samme Melodie: altså duetten fra *Le nozze di Figaro* III, se foreg. n.; det vakte forargelse i samtiden, at

Heiberg her parodisk benytter disse toner af Mozart, tidens musikalske kultfigur, til skrædderregningens tekst (se Krogh, s. 117, n. 1).

214

Strik: her nedsættende om person, der vil ende i galgen, galgenfugl.

215

Nissebuk: nisse, der forårsager uforklarlige forandringer.

216

Lignelse: skikkelse. - *oprørt Vand (...)* godt at fiske: gl. da. ordsprog (Mau 2157). - *Confusion*: forvirring, postyr.

217

hvo som vover, vinder: gl. da. ordsprog (Mau 11786). - *ikke for intet (...)* hedder *Constance*: se n.t.s. 157. - *Sigfrid (...)* *Seier og Fred*: etymologien er korrekt: navnet stammer fra olddansk Sigfrith, som er et lån fra oldhøjtysk Sigifrid, tysk Sieg: sejr + Fried(e): fred. - *overordentlig(e)*: ekstraordinær.

218

Mel. Af Dragedukken (...) *Rose at faae*: Enevold Falsens komiske syngestykke D. med musik af den da. »lied«-komponist F. L. Ae. Kunzen (1761-1817) havde premiere på Det Kgl. Teater 1797 og havde frem til vaudevillens tid bevaret sin popularitet; musikken til sangen her findes i Erik Bøgh (red.), *Den dansk Vaudeville II*, 1919, s. 22-24.

219

Skilsmissen: adskillelsen.

220

en Hund i et Spil Kegler: talemåde benyttet om en person, der bringer forstyrrelse el. uorden i noget og derfor er uvelkommen.

221

koste (...) *hendes tre Mark*: if. Chr. V's Danske Lov (1683) straffedes falsk el. ubevist tyverisigtelse med bøde på t. m., en straf, der var betydelig nok til at medføre ærestab (svarende til nutidens »plettede straffeattest«). - *tre Marks Beløb*: 3 mark = 48 skilling = 1/2 rigsdaler, i 1990'er-købekraft ca. 8 kr. - *Mark Banco*: en af banken i Hamborg fastsat møntenhed, der i det 18. og begyndelsen af det 19. årh. også anvendtes i Danmark; på vaudevillens tid, da der i kølvandet på statsbankerotten 605

1813

herskede kraftig inflation, stod M.B. fast som »hård valuta«.

222

Kram: »skidt«. - *Entreen*: indgang(en), at komme ind. - (*Sukker*)*fad*: tønde. - *Canailen*: skurken.

223

»*Reise igjennem (...)* *Elendighedens Boliger*«: en af de mange »røver«-, skræk- og knaldromaner, der produceredes af den ty. underholdningsforfatter C. H. Spiess (1755-99), den her omtalte er: *Meine Reisen durch die Höhlen des Unglückes und Gemächer des Jammers* (1796), der udkom i da. overs. ved L. A. Hjorth i fire bind 1802-03 under titlen *Mine Rejser gjennem Ulykkens Huler og Elendighedens Boliger*; de mange nye oplag, oversættelsen udsendtes i, vidner om dens fortsatte popularitet på vaudevillens tid. - *Mel. af Die Wiener (...)* *um eins*: »liederpossen« (dvs. »sangfarcen«) *Die Wiener in Berlin*, med tekst af den ty. digter K. von Holtei (1798-1880) og musik af den østr. sangspilskomponist W. Müller (1767-1835), blev, ved gæsteopførelsen på Det Kgl. Teater maj 1825, en afgørende inspiration for Heiberg til etablering af den da. vaudevilletradition (se efterskriften s. 526f.); i denne opr. sammenhæng udspørger den muntre Berlinererenke til den anførte melodi sin tilbeder om hans troskab; melodien »War's vielleicht um eins« (ty.: Var det måske kl. ét) stammer fra et ældre sangspil af Müller, *Aline*, hvorfra den atter går tilbage til en meget udbredt folkelig melodi (se Krogh, s. 61f.); dens opr. præg af tyrolermusik (med den særlige vuggende rytme og indslag af jodlen) er kendelig også i vaudevillen her, se Erik Bøgh (red.), *Den danske Vaudeville II*, 1919, s.

24f.

226

vidtløftigt: kompliceret.

227

forestaae: vente. - *raisonnere*: »snakke«. - *ret*: virkelig.

228

Spænd: morskab, sjov, fest.

229

Evig forsoren!: det var Satans! - *Jo større (...)* *List*: tilsyneladende selvgjort »ordsprog« (sml. Mau 5636 og 5638, hvis *pointe* er den modsatte!). - *Jo paa det lav!*: Jo tak!, Det skal være løgn! - *slaaer Tordenen (...)* *høieste Steder*: gl. da. ordsprog (Mau 4231).

230

en Høne at plukke: folkelig talemåde for: en sag at gøre op. - *blameret*: beskæmmet. - *der er Maade med alting*: gl. da. ordsprog (Mau 6218) og klassisk citat (lat.: est modus in rebus, Horats, *Satirer* I, 1, 106). - *en Fabel over Byen*: berygtet, til grin blandt alle i byen, et Holbergudtryk. - *Pasquil*: smædeskrift.

231

Hans og Trine (...) *Nytaarsgave*: Poul Martin Møllers dialogdigt (se n.t.s. 157) tryktes første gang i *Gefion*. Nytaarsgave for 1826, udgivet af Elisa Beyer. - *smøre*: prygle. - *opført den Scene paa et Deklamatorium* 606 (...) *være os (...)* *Rosenkilde (...)* *Skoledreng*: se n.t.s. 157. - *Deklamatorium*: fremførelse af tekster på et teater uden egl. ageren af de optrædende, aftenunderholdning. - *Acteurerne*: skuespillerne. - *(Skole)discipel*: elev. - *Herre Jemini*: se n.t.s. 107.

234

saamæn: minsandten.

235

dryppe ham i hans eget Fedt: »betale ham igen med hans egen mønt«, lade ham undgælde med brug af hans egne metoder. - *ene Hane i Kurven*: eneste kurmager (i situationen med ordspil på »kurv«). - *Nedladdenhed*: dobbelttydigt i situationen: 1) nedværdigelse, 2) nedstigning (pretiøst sprog). - *Gravitet*: værdighed. - *soret*: (folkelig udtale) svoret. - *smudske*: tilsmudse.

237

Bodsvend: butikssvend.

238

Elskovspant: tegn på og sikkerhed for kærlighed. - *Kurv (...)* *slemt Tegn*: ordspil på betydningen kurv: afslag på frieri. - *Courage!*: (frisk) mod! - *Ligesaagodt springe (...)* *krybe i det*: gl. da. ordsprog (Mau 9515).

239

svær: tung. - *ny Mølle paa Farimagsveien*: F. i Kbh. er de nuv. Vester, Øster og Nørre Farimagsgade og kaldtes således, idet man der måtte køre langsomt (fare i mag), bl.a. fordi vejen temmelig planløst fyldtes op med byggeaffald; for disse sparsomt bebyggede yderdistrikter (i forhold til det centrale, egl. Kbh, se n.t.s. 179) gjaldt relativt liberale bestemmelser mht. etablering af småindustri så som møllerier.

241

Gevalt!: nødråb ved overfald, hjælp!

242

Pretentioner: fordringer: - *Billighed*: rimelighed.

243

Sterbens(-Griller): (ty.) døds-. - *Kalvekryds*: se n.t.s. 102.

245

hele Klatten: hverdags-(kollokvial-)udtryk for: det altsammen; forekomsten af dette udtryk var blandt de elementer i teksten, der gjorde teaterdirektionen usikker på dens egnethed til opførelse (G. H. Olsens censur, brev nr. 154 af 14. marts 1826 i: Morten Borup (udg.), *Breve og Aktstykker ... II*, 1948, s. 18). - *Katten (...)* *Musene på Bordet*: gl. da. ordsprog (Mau 4559).

246

Brøndshøj: på vaudevillens tid var B. stadig en landsby, beliggende - som nu - ca. 5 km NV for det centrale Kbh. - *aarelade*: åbne en blodåre for at udtømme en mindre del af blodet; åreladning, der udførtes af en kirurg (dvs. barber), tillagdes helbredende (evt. blot beroligende) virkning. - *Igle*: ledorm, i tidligere lægekunst benyttet til at suge bylder o.lign.; påsætning af sådanne suge- el. lægeigler hørte ligeledes (jf. foreg. n.) til kirurgens (barberens) opgaver. - *almindelig Hospital*: se n.t.s. 188. - *Studiosusser Chirurgiæ*: se n.t.s. 189. - *Fruer Planes Institut*: navnet på den skole, som Trine i Poul Martin Møllers 607 »Hans og Trine« (se n.t.s. 157) er elev i: »I er kommen snart fra Skole/I Fruer Planes Institut« (Poul Møller, *Skrifter i Udvalg I*, udg. af Vilh. Andersen, 1930, s. 85). - *Dilettant*: deltager i dilettantkomedie. - *Kors! hvad før Olycka*: Tennemanns svensksprogede klage over sin tilskadekomst deler motiv og optakt med Bellman, *Fredmans Epistler* (1790), nr. 32, der indledes: »Kors! utan glas, du ser ut, din Canalje,/ Som et rankigt [dvs. vaklevornt] skepp utan flagg« (Bellman, *Fredmans Epistlar I*, udg. af G. Hillbom og J. Massengale, 1990, s. 97).

247

Din Tante Tæl (...) *Tante Lene*: se n.t.s. 188. - *Ole Colonne*: se n.t.s. 189. - *utanför, (Bal)skor*: sv. ordformer. *en ganske Menge (...)* *Kinder forbi*: (da.-ty. blandsprog) forbi en hel masse damer, herrer og børn.

248

holde Ørene stive: (for-)holde os standhaftige, stærke, rolige, fattede. - *Mel. Pausevalsen*: el. Pauservalser, denne melodis komponist kendes ikke; den foreligger i to versioner (i forskellige tonearter): dels i Erik Bøgh (red.), *Den danske Vaudeville II*, 1919, s. 26, hvor den identificeres som »Von Dittens Vise«, dels - under titlen »Vise om von Ditten« - i V. Faber & C. Møller (red.), *Sang og Klang II*, 1873, s. 98 (nr. 89); teksten, der angives forfattet af en (i øvrigt ukendt) F. A. Pløyen, handler om, hvordan den halte branddirektør von Ditten fjoller omkring under en brand i Kbh. - *Confusion*: forvirring. - *bold*: herlig, ypperlig, god, fin; ikke mindst ved efterstilling og i kombinationen med »saa« med præg af folkevisesprog (pastiche).

249

min Ringhed: (her:) mit beskedne traktement. - *tarveligt*: beskedent, jævnt. - *Complimenter*: høfligheder, »dikkedarer«. - *rutte*: ødsle.

250

Malheur: (fr.) ulykke. - *uden fra Fanden (...)* *Ondes Fader*: reminiscens af Geske Klokkers replik i Holbergs komedie *Barselstuen* (1724), II,12: »Ach, ach, hvad har ikke Fanden at bestille, thi saadant kand dog aldrig komme af vor Herre (...)*«* (Holberg, *Samlede Skrifter III*, udg. af Carl S. Petersen, 1915, s. 114); jf. også Joh. 8,44: »Djævlen (...) er en løgner og løgnens fader«.

253

Bludsel: skam. - *Renommee*: rygte, omdømme.

256

unter diese Umstände: (forkert ty.) under disse omstændigheder. - *artige*: morsomme. - *Jeg denker (...)* *os ned*: (da.-ty.) jeg synes, at vi nu alle skal sætte os ned. - *plaidere*: føre.

257

Kurven (...) *man seer Trine ligge i den (...)* *falder Hans baglænds om*: når K. L. Rahbek i egenskab af censor og direktionsmedlem ved Det Kgl. Teater vil motivere sine betænkeligheder ved vaudevillens opførelse med moralsk forargelse, gør han altså stykkets regianvisning uret, når han påberåber sig »de to [!] Ravneunger i [!] Kurven« (Morten Borup (udg.), *Breve og Aktstykker ... II*, 1948, s. 17, nr.

608

153

; opfattelsen af, at Hans og Trine skulle have anbragt sig i kurven sammen i sc. 26 (her s. 244) forplantede sig til ugunst for vaudevillen til andre censorer (anf. værk og bd., s. 18, nr. 154). - *mycke oanstændigt*: (sv.) meget uanstændigt, således udtryk for samtidens moralske vurdering (jf. foreg. n. med henvisninger).

259

Slutnings-Sang: ved opførelsen udføres slutnings sangen på den måde, at alle optrædende stiller sig op på linje i nærheden af rampen, således som de er blevet sammenparrede i løbet af handlingen, og enkeltvis synger én strofe direkte henvendt til publikum, idet han/hun træder nogle skridt frem foran rækken. - *Mel. Du Puys Fastelavnsvis* (...) *følges ad*: den fra Frankrig indvandrede E. Du Puy (ca. 1770-1822) opnåede en meget betydelig popularitet i Kbh. i de første tiår af det 19. årh. både som musiker, sanger og komponist; i sidste egenskab er han bedst kendt for syngestykket *Ungdom og Galskab* (1806), men har tillige komponeret en række yndefulde romancer og (især klub-)viser, blandt hvilke den her benyttede hører til de mest yndede; den findes gengivet i Erik Bøgh (red.), *Den danske Vaudeville II*, 1919, s. 27f. - *Kort er Livet* (...) *Kunsten lang*: se n.t.s. 65. - *Abespil*: løjer, spot.

260

Skuddag: dag, som indskydes hvert skudår ml. den 24. og 25. febr., i alm. sprog oftest om den 29. febr.; er man født denne dag, kan man jo kun fejre sin »rigtige« fødselsdag hvert fjerde år! - *caput*: til spilde. - *indbyrdes Underviisning*: pædagogisk moderetning gående ud på, at læreren til de dygtige elever overlader undervisningen af de øvrige; metoden blev opfundet i slutningen af de 18. årh. af to briter, A. Bell (1753-1832) og J. Lancaster (1778-1838) og introduceret af officeren J. Abrahamson (1789-1847) i Danmark, hvor den vandt Frederik VI's bevågenhed ved sin billighed.